

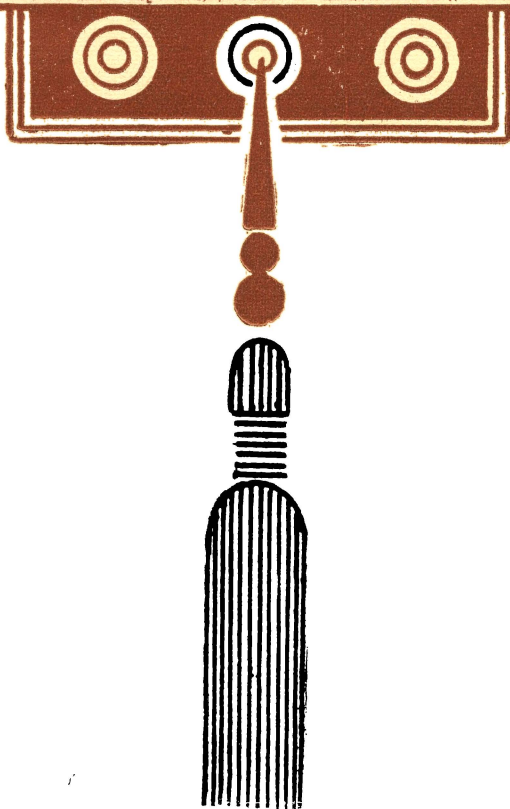
С(Калм)
А 724
52 988

91 +

ХАЛЬМГ КЕЛ, ЛИТЕРАТУР, ТУУЖ НОМАР ЖИНЖЛГЧ ИНСТИТУТ

ХАЛЬМГ
ПОЭЗИН
АНТОЛОГ

✓
ХАЛЬМГ ГОСИЗДАТ
ЭЛСТ—1962

Саңһжин Бося

Саңһжин Бося (1921), 1959 жилас авн КПСС-н член. Баһ наставасн авн хальмг урн-үгэр соньмсж оньган өгдг бээсмн. Шүлгүд бичдиг 1957 жилас авн ик оньган өгч бичдг болсмн. Эн жилас авн бичсн шүлгүднй «Хальмг үнн» газетд, «Теегин герл» альманахд тасрхан уга барлгддг болсмн.

1958 жил Моңһлд болсн Азин болн Африкин келн эмтсин конференцд нерэдгдсн шүлгүдин хураңһуд болн Москвад орс келэр барлгдсн «Поэты Калмыкии» болн «Сердце степей» гидг шүлгүдин хураңһуст кесг шүлгүднй болн келврмүднй барлгдсн. 1960 жил орс хальмг хойр келэр Бося Бадмаевна бичсн «Үрдән» гидг болн «Хаалһ» («Дорога») шүлгүд салу дегтрмүдэр барлгдсн.

Бося Бадмаевна орс бичэчнрин произведенийс хальмг келнд орчулхин кергт шун-мһаһар орлцна.

1961жилас авн бичэчнрин нишцәнэ член.

* * *

«НАРМА» ГИДГ ПОЭМС

Зеегтэ хойр нүднй
Зелләд нульмсар дүүрнэ,
Теркэ күүкнэ зүркнй
Төмр мет хатурна.

Авһнй, ахнй сахнълдад,
Арһул күүндврэн кенэ,
— Ард үлдсн хажһрл.
Адһс гихм боллдна.

Зүсвр эднэ үгмүднй
Зүгэр, тежгэр келгднэ,
Буденный, Городовиков гиснй
Болһасн чикнд соңсгдна.

Күүкн алң болна,
Күүндврт чикән өгнэ:
«Акад шин нердв,
Альдаран адһмл ирсмб?»

— Хамг зовлң — жирһлитн
Хувацдг эс билүв,
Нама эс иткнэт,
Нууһад юңгад бөөнэт?

Туста, кергтэ төртн
Тандан буру гихийв,

Күндтн түшг болсн
Күүкн дүүтн эсийв?—

Иигж Нарма амлад,
Ирэд өмнй сөгдв,
Авһ, ах хойраннй
Авлгдсн зүркинй эзлв.

Өнчн дүүһән һундаж,
Өөлүлж үлдэхнй хатурв,
Зөв — учран медулж,
Зәңгин тәэлвр келлдв.

— Алдр Ленин һардад,
Эрәсэд революц босхж,
Улана йос тогтаһад,
Угатай улст өгч.

Хортна үлдл таслхм,
Хотарн негдтн — гиж,
Бахта йосан харсж,
Батлж бәрхинй дуудж.

Цагнй ирэд зулсн
Цаһачуд шуһуһар бултж,
Хаана йосан харсж,
Хорлтан күргхәр өшөрж.

Эднэ уңгинь таслж,
Эврэ теегэн сулдххар
Отгин залус цуглрад
Оларн цергт мордхм.

Бидн бас гичкэд,
Баахн ахнь саначрхв,
Өнчн дүүһән герт
Үлдэхдән харм төрв.

Терүг соңссн күүкн
Тоолврт соньмсж үзгдн,
Санамр ахиртан генткн
Санаһан иигж келв:

— Өнчнэ хувд төрлөв,
Өрчдк зүркм хатурв,
Күүнэ мууд өслөв,
Күзүцэ зовлгм герч.

Теркэ насндан үзсн
Тер зовлгм болх,
Ахир таднла дахнав,
Алвтан харсхд морднав.

Насм уйн болдв,
Нам арвн долатав.
Күүкн болж ахнран
Күүнд келүлхм угав.

Хотна ховч гергд
Ховлад чигн келх,
«Күклтэ күүкн цергэс
Күрг хээв» — гиж.

Баатр аавас төрлөв,
Барун жолаһан эргүлхв.
Хәрж менд ирхв,
Хәрүһинь тигэд келхв.—
Эврэ дурарн иигж,
Эрвң Нарма мордв.
Баахн күүкнэ зөргэр
Баатр тууж эклв.

V

— Насм уйн болдв,
Нам арвн долатав.
Күүкн болж ахнран
Күүнд келүлхн угав,—

Сурвран күцсн күүкн
Сууж тергэр харв.
Хальмгуд цуглрсн һазрун
Хомутников командирт ирв.

Тавдан тахнсн күлгдн
Толһа — сангнадан кеернэ,
Татур, олңгин чаһдн
Тавш цеглж наадна.

Цемгн хувцар кеерсн
Цергэ залус үзгднэ,
Зер-зевнь гилвксн
Зерглдсн байрта инэлднэ.

— Күүкн ирж болад,
Көвүд хоорндан шимлднэ,
Харм төрж өкэрлэд
Хомутников сана өвднэ.

— Һал түүмр гидгчнь
Һарута — орута болдм,
Сайг — сарл күлгчнь
Сахньсн килмж хээдм.

Хард бичэ ухалич,
Хар угаһим медич,
Хүрмин нэр хәнч?
Хортна дарнх энчн.

Көркхн эрк һарчнь
Киитн селмд бершх,
Күүкн таалвр зүркнчнь
Күүнэ эмнд урсх.

Иигж командир келэд,
Энүг сөрхәр седв...
— Уга — гиж күүкн
Үгинь чимлж хәрүцв...

— Аав болсн тандан
Алтн селвгтн хансв,
Зөвтән маһдлсн нандан,
Зөргим урһаж медтн.

Дурта күлгән өгтн,
Дөрәһән алдхинь, марһнав,
Эрвң күүким марттн,
Эврэ цергчд сантн...

Теегин өнчн күүкнэ
Тер үгд бахтад,
Хомутников Кануков хойр,
Халурхж хоорндан хэлэлдв.

Күүндвр чинсн үүрмүдн
Күүкнэ үгд байсв,
— Күүкн, йоста күүкн,
Күүкнэ зөв — боллдв.

Наар, Нарма, наар,
Наган белг — гилдв...
Нарнд наган гилвкв,
Нарман ташад зүүгдв.

Көк цемгн костюмнь
Көркхн цогцднь ирлцв.
Кизэр болсн бүшмүднь
Күүкнэ ээмэс хайцв.

Хазар, эмэлдэн зоксн,
Хар делнь саглрсн,
Толһа — күзүһэн һаңхсн
Тохата кеериг унулв.

Үкс, Нарма өөрдн,
Үнтэ үүрэн күзүдв,
Дал — ташаһинь илэд,
Дөрөднь күрн, мордв.

Зөв аминь эргүлэд,
Зерглэд залусла зогсв,
Баатр буденновск цергт
Баахн Нарма орв.

VI

Цаг уралан адһв,
Цаһачуд улм һалзурв,
Һазр болһар тарв,
Һарнь цусар бузрдв.

Хотн-хоша хамгт
Хорлтан күргж шатав,
Хольврсн кишгән хээж
Халдана һалд сахньв.

Улан цергин көвүд
«Ура» өргэд дэврв,
Тугнь өмннь делсж,
Туужнь мөнкинд алтрв.

Хортн догшн гиж
Хооран цухрхан медхш,
Хомутников, Кануков
командиртэ,
Халуч хальмг зөргтэ.

Айснь сээхн дууһан
Алтн үгдән орулна,
Аһу элвг көдэд
Амулң жирһлән дурдна.

Ээм, нурһан зерглэд,
Эңгин ахирнь цервнэ,
Эрвң Нарма дунднь
Ээрмин һавшу дамшна.

Киитн селмин хурцд
Күүкнэ зүркнэ батрна,
Һольшг күүкнэ бээдлнь
Һалин зальд кеернэ.

Асхрсн сумна эмсхлд
Амрхан Нарма мартна,
Адһмар хотинь белдж,
Ахнран тевчхдән зүткнэ...

Зөвдән итксн күүкн
Зөрмг дээчиг дасна,
Наач-инэч Нарма
Нутгин харсач болна.

Усть-Медведицин хажуд
Учрта йовдл болв,
Кесг мөртэ цаһачуд
Көөрсн өмнэснь зөрлцв.

Таш — баш бэрлдэд,
Теднэ — эврэ хольлдв,
Чашкин үзүр гилвклдэд,
Чавчлдн йовж ноолдв.

Тедн дотрас негнь
Төвлэд Стаценкд өөрдж...
Хорта болд чашкнь
Холас һартнь гилвкж...

Манахс «командир» — гиснь,
Максимин дун соңсгдв,
Нарма хортн дунд
Нагаһан сүйлснь үзгдв.

Толһа талнь төвлэд,
Татад чавгинь дарв,
Цаһан одмн цаһад,
Цусан балһж шувтрв.

Довтлсн мөрнән дөрэд
Даргдад одмн чиргдв.
Нарма кеерән эргүлэд,
Наадк хойринь хорав.

Көөрэд ирсн хортна
Көврдг толһань геедрв,
Зулад цухрснь бас
Зуурдин үклән атхв.

Һалас Нарма һарн,
Һартк жолаһан султхв,
Дурнаһан татж зүүһэд,
Дорд үзгүр хэлэв.

Нар тосж зогсн
Нэрхн кеерэн татв,
Күүкнэ өмн цеглсн
Командирнь генткн үзгдв.

Күлгән күчәр зогсан
Күүкнүр үкс адһв,
Эмэлэснь өргж буулһн,
Эрвн Нармаг үмсв.

Хажудк үүрмүдән цуглулж,
Хальмг күүкнүр заав,

Халун зүркән илткж,
Ханлтан хээкрэд зарлв.

— Маңһс дээч болхинь
Маһд уга медлэв,
Үлгүр күүкиг болсинь
Үзтн, үүрмүд,— гив.

Командир күүкнэ туск
Кесг йовдлинь сергэв,
Эңгин ахирнь соңсв,
Эгл Нармадан байрлв.

НАРГ

	халх.		халх.
Хальмг олн эмтнэ поэзы (нүр үг) . . .	3		
Революцин өмнк цага поэзы			
Жаһр (Догшн Шар Гүргүһин бөлг) . . .	9	Сөңгин дун . . .	103
Тавн ор һарһсн Тэк бирмс хан . . .	36	Берән бенз модн . . .	103
Өөрдин үрн . . .	52	Хар уһһна жора . . .	103
Геср Богд хаани туужас . . .	59	Нәрн холин бурһсн . . .	104
Магталмуд:		Иньгтән дуулһсн дун . . .	104
Хоңһрин көк һалзна магтал . . .	67	Сәәхн зеерд мөрн . . .	104
Адуч күүнә магтал . . .	67	Цаһан тавгта кер . . .	104
Баахн көвүд, залус биилхлэ магтдг магтал . . .	67	Хар тәрәһән хадхнь . . .	104
Биилһсн күүкд магтдг магтал . . .	67	Хадлһна дун . . .	105
Ижл көвөн нутга магтал . . .	68	Дурна туск дуд: . . .	
Хар һазра нутга магтал . . .	68	Кооку . . .	106
Дунд нутга магтал . . .	68	Акчин улан бетк . . .	106
Йөрәлмүд:		Сартг эрэтә цииц . . .	106
Баһчудин нәр йөрәлһн . . .	73	Нимгн цаһан альчур . . .	106
Һурвн савла тәвдг йөрәл . . .	73	Киштә . . .	107
Күүкнә хулд ишклһнә йөрәл . . .	73	Кеәмә . . .	107
Шин буулһсн бер йөрәлһн . . .	74	Бичкәкән, бичкәкән богшурһас . . .	107
Хаалһин йөрәл . . .	74	Төгрәш . . .	107
Өмсүһин йөрәл . . .	74	Занди модиг . . .	107
Шин хувц өмссн кү йөрәлһн . . .	74	Зурһан . . .	108
Шин бүүрин йөрәл . . .	75	Саглр . . .	108
Хаврин йөрәл . . .	75	Сеерин харһа . . .	108
Шин һарһсн күүкд йөрәдг йөрәл . . .	75	Һууһин һурвн гермүд . . .	108
Унулһсн мөрнә йөрәл . . .	75	Һазаран көлтә һалзн . . .	108
Далн хойр худл . . .	80	Нәрхн сүүлтә начн . . .	109
Кемәлһн . . .	85	Махлань юуна арсмб? . . .	109
Шүлгһсн ут туульс . . .		Гер-мал боллһна, өрк-бүлин, бәәдл-жирһлин дуд: . . .	
Бор богшурһа . . .	91	Татдг тәмкән татич . . .	110
Цөн малта Цөңгтл гидг эмгн өвгн хойр . . .	92	Дааһн мөрн дальтрмтха биший . . .	110
Дуд.		Көк делтә күрн . . .	110
Туужин дуд: . . .		Өндр хар толһаднь . . .	110
Жаһр . . .	99	Һурвн зууна кер . . .	111
Алтан хаһна шилнь . . .	99	Сайг сәәхн саарл . . .	111
Мазн баатр . . .	99	Хар кели-тоһрун . . .	111
Кер халтр мөрнь . . .	100	Өндр уулин бел . . .	111
Цастин цаһан уул . . .	100	Зун шарһ мөрн . . .	112
Увш хан . . .	100	Тавн шарһ мөрн . . .	112
Сөм хамрта парнцс . . .	100	Утхн сүүлтә улань . . .	112
Мөңгн урлта бор . . .	101	Хавр болхин цагт . . .	113
Мандлж һарһсн нарнь . . .	101	Заагин өндр моднд . . .	113
Ярһа кер . . .	101	Алта деернь һархнь . . .	113
Гертәс һарад йовхнь . . .	101	Һашухн дуута хоһр һалун . . .	113
Эрвлэгсн шуурань . . .	102	Сал гидг һол . . .	113
Авьясин болн күч-көлснә дуд: . . .		Богд уулин бел . . .	113
Саглр харһа намч . . .	103	Шур өнгтә бор . . .	113
		Бор эргин харцх . . .	114
		Утхн сүүлтә улан . . .	114
		Зүркн иньг . . .	114
		Шар шилин һунзд . . .	114
		Дамбрлһна болн шогин дуд: . . .	
		Эрвн делтә кер . . .	115

халх.

Залху улсин дун . . .	115
Ялуха . . .	115
Бичкн арлин хулсн . . .	115
Ончхан Жирһя:	
Сөн . . .	119
Андһар . . .	119
Һундл . . .	119
Түрүн күр . . .	120
Ицг . . .	120
Дамбрлһн . . .	120
Бичэ ууль . . .	120
Казамдин терзэр . . .	121
Герэсн . . .	121
Дөрлдэн . . .	122
Тохман дуудулий . . .	124

Советин цагин дуд

Советск хальмгин олн әмтнә дуд:

Оһтр бор мөрн . . .	127
Өндр улан туг . . .	127
Городовиковин туск дун . . .	127
Буурл һалзн мөрн . . .	128
Күсл . . .	128
Ленинд нерәдсн дун . . .	128
Ленин . . .	128
Ленинә туск хальмг дун . . .	129
Бумбин орн . . .	129
Эрәсә мана Төрскн . . .	129
Комсомол, уралан . . .	129
Пионерин дун . . .	129
Бат, бат колхозмуд . . .	130
Колхозникудин дун . . .	130
Хар, хар мөрднь . . .	130
Байрта теегин дун . . .	130
Хөөчин дун . . .	130
Трактор . . .	131
Сөнгин дун . . .	131
Эрдмин цергин дун . . .	131
Мана дун . . .	131
Улан цергчнрин дун . . .	132
Нүүдлә . . .	132
Иньгин седкл . . .	132
Деләш . . .	133
Иньг чамдан . . .	133
Ухан тусад урснала . . .	133
Коммунистическ бригадин марш . . .	133
Элстин вальс . . .	134
Саальчин дун . . .	134
Бембшә Эрднь . . .	134
Хөөч Велигури . . .	134
Теегин иньгүдин дун . . .	135

Советск цага поэзъ.

Йөрәлмүд:

Коммуна партъ йөрәсн йөрәл . . .	139
Советин йос йөрәсн йөрәл . . .	139
Улан цергт морджах көвү йөрәлһн . . .	139

Советск хальмг шүлгчнр:

Кануков Харти . . .	143
Хальмг угатьрин дун . . .	143
Шажна хувргин йовдл . . .	144
Манжин Нимгр . . .	148
Тавн талта одн . . .	148
Эн цуһар хавр . . .	150
Аду, өскый, аду . . .	151
Элст хотл балһсн . . .	151
Мал асрсна амн тоста . . .	151
Малин төлин төлө . . .	152

халх.

Калян Санж . . .	153
Бригадир . . .	153
Социализм бүрдәх баатрмудт . . .	156
Ленин . . .	157
Поэт . . .	157
Партъдан ханлт . . .	159
Юрий Гагаринд (дун) . . .	159
Сусен Аксен (Дендән Айс) . . .	160
Болд зүркн . . .	160
Теегин үрн . . .	161
Тамарин туск дун . . .	166
Ленинград . . .	166
Хавр . . .	167
Жаңһрин байрла . . .	167
Сән-Белгин Хаср . . .	170
Зан бодн Мазн баатр (хальмг дээч түүк) . . .	170
Олна бөк «Өнчн бөк поэмәс» . . .	176
Партъ Әмн зүркн . . .	177
Мини һазрин зүркн . . .	178
Иньгтән өгсн зург . . .	178
Живртә күн . . .	178
Басңга Баатр . . .	180
Социализмин орн . . .	180
Адучин Бадмд . . .	183
Экин туск частр . . .	183
Советск шүлгчин частр . . .	184
Нанд көгшрлт уга . . .	184
Сар . . .	184
Леежнә Церн . . .	185
Төрскнә туск дун . . .	185
Домбр болн дун . . .	185
Майин нарн . . .	186
Баһчудин дун . . .	186
Өвгнә йөрәл . . .	186
Менд бә . . .	187
Аавдан . . .	187
Киштә . . .	188
Ухам тусад урснал . . .	189
Уулин күүкнд . . .	189
Басңга Мукөвүн . . .	190
Улан цергч үр Болдаев . . .	190
Тедн ю авхар седжәнә, тегәд ю авчана . . .	191
Авшг . . .	191
Харал . . .	192
Шавалин Дава . . .	193
Буйн иктә йосмб . . .	193
Эңкр Ленинә партиян йөрәжәнәв . . .	193
Баһчудан йөрәлһч . . .	194
Жирһлин булг совхозан йөрәлһн . . .	194
Хар һазр малар дүүрнә . . .	195
Эрнжәнә Константин . . .	
Аавдан . . .	197
Максим Горькийд . . .	199
Улан туг . . .	199
Ленинәр нартсн һазр . . .	201
Хөөчин туск дун . . .	201
Киштә зүркд . . .	201
Баатрин дүр бәэх . . .	202
Лижин Эрнцн . . .	204
Эңкр төрскм . . .	204
Зүрк байрлулна . . .	204
Эрднь . . .	205
Нийһин дөрлдән . . .	205
Жирһлин булг көдлмш . . .	205
Пушкинд . . .	206

	халх.		халх.
Зөргтэ захсчир	206	Санһан Леонид	257
Холд дунь соңсгдна	206	Орс ахдан	257
Экин дурн	207	Ленинэ йирдгч өөнд	258
Дурна чидл	207	Хальмг күүкнэ хэрү Пушкинд	258
Шавта зүркн	207	Бамб цецг	259
Инжин Лиж	208	Ижлин усн теегүр ирх	259
Поэтд	208	Тарас Шевченкод	260
Эрәсэлэ мөнкинд хамдан	208	Йиртмжин эзн	260
Шин урһц	209	Эрднин Муутл	261
Элстин тосхачнрт	209	Эрднин Муутл	261
Городовиковд	209	Зөрг болн серл	261
Көгшн партизана үг	210	Хаврин Ижл	262
Жаһһрч күүкид	210	Мана чидл	262
Ленинэ нилч	210	Керсү меклә	263
Даван Нэрэ	212	Ус үзлгө — һосан тээлдгө	263
Теегт болсн үкл	212	Улан цергчин андһар	264
Теегин хуврлт	213	Жимбин Бембэ	265
Теңгст болсн аюл	214	Ах дү хойр (поэмн тасрха)	265
Күүкн дээч	215	Ленин партылэ эмнь негн	266
Доржин Басн	218	Ончта одн	267
Хойр нүр (поэм)	218	Элвг теегм дуулнач	267
Байн теегм байрта	221	Ни бээлһнэ элч	267
Дээчин эк	222	Диилгдсн шуурһн	268
Ленинэ нертәһәр	222	Ванькин Намру	270
Байр	225	Бичкн манач	270
Көктән Элдэ	226	Хаврин туск тодлврмуд	270
Ээлэ	226	Санһжин Бося	272
Ончхан Жирһл	226	Нарма	272
Ээждән	229	Үрндән	275
Үүрин туск санл	230	Төрскм улм цецгрнэ	275
«Восток» кермин эзн	232	Сүркэ	275
Нармин Морхаж	233	Бичэ уйд иньгм!	276
Алтн һасн (поэмн тасрха)	233	Наташа	276
Өәмгин коммунистнр	233	Ильич	276
Жирһтн, күүкдм!	236	Тамара	276
Парть мана зүркнд	236	Балакан Алексей	278
Аһарар нистг комсомол	237	Ленин	278
Хойр иньг	237	Советин одн	278
Көглтин Дава	239	Буревестник	279
Дурн болн дән (поэмн тасрха)	239	Днепр һолин көвэд	279
Диилһһни төлэ	242	Теегин һол	279
Аакун шор-үлд тайг	243	Хальмг минь	280
Цаг болн күсл	243	Иньглһһн	280
Зүркнэ дун	243	Баһ насм	280
Седкл	244	Ханлт	280
Көдлмшин чинр	244	Цецгэ	281
Хоньна Михаил	245	Хүрм	281
«Үннэ төлэ»	245	Темән	282
Хөөчин зөрг	249	Бембин Тимофей	284
Хальмг гергнд	250	Дун	284
Шин уульһцд	250	Цагин чиклвр	284
Түлмжин Михаил	252	Зүүндән	285
Торһа	252	Седкл туссн иньгшн	285
Хөөчин дун	252	Күсл	285
Мини тег	253	Алдр Ленинэ залврар	286
Ленинэ дуудвр	253	Жимбин Андрей	287
Босха	254	Манц деер	287
		Мини күсл	289

	халх.		халх.
Эндрк тег	289	Харцхан Моңһл .	295
Инъгүд	290	Өрэн маанһарла . . .	295
Байдын Санжара	291	Ильичин ачһр . . .	295
Ленинэ туск ухан .	291	Угта төрскм туурна .	295
Лирическ шүлгүд .	291	Трактор көлглдг үүртән .	295
Москва	292	Жилмүд орад һартха .	296
Шин жил	293	Делкэ төвкнүн бээтхэ . .	296
Хэрг чамдан	293	Малчһр	296
Хэрин күүнэ хажуд .	294	Зүүдн	297
Өрәсә	294	Үсәрәд орсн хурт . . .	297
		Эс медгдм үгмүдин цээлһвр .	299

АНТОЛОГИЯ КАЛМЫЦКОЙ ПОЭЗИИ.

(на калмыцком языке)

Редактор *А. Сусеев.*
Художники *Н. А. Санджиев* и *Д. В. Сычев.*
Художественный редактор *Н. Д. Будников.*
Технический редактор *Т. А. Гайдаш.*
Корректор *Х. А. Бадмаева.*

Калмыцкое государственное издательство, г. Элиста, 1962 г.

Сдано в набор 25. VIII-62 г. Подписано к печати 2.XI-62 г.

Уч.-изд. л. 33. Печ. л. 26,03. Бумага 70×108¹/₁₆.
тираж 1 000 экз. Заказ № 5628. К00117. Цена в переплете 1 руб. 75 коп.

Краевая типография, г. Ставрополь, ул. Артема, 18.